

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

CAO THÀNH DŨNG

TIỂU THUYẾT ĐÀN TRỜI
CỦA CAO DUY SƠN TỪ GÓC NHÌN VĂN HOÁ

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN

THÁI NGUYÊN - 2013

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

CAO THÀNH DŨNG

TIỂU THUYẾT ĐÀN TRỜI
CỦA CAO DUY SƠN TỪ GÓC NHÌN VĂN HOÁ

Chuyên ngành: VĂN HỌC VIỆT NAM

Mã số: 60220121

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC NGỮ VĂN

Người hướng dẫn khoa học: PGS. TS NGUYỄN ĐỨC HẠNH

THÁI NGUYÊN - 2013

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi, dưới sự hướng dẫn khoa học của PGS.TS Nguyễn Đức Hạnh. Nội dung đề tài nghiên cứu của Luận văn chưa được ai công bố trong bất kỳ công trình nào khác.

Thái Nguyên, ngày 08 tháng 4 năm 2013

Tác giả luận văn

Cao Thành Dũng

LỜI CẢM ƠN

Trong quá trình thực hiện luận văn, tác giả đã nhận được sự chỉ dẫn quý báu, trách nhiệm và nhiệt tình của PGS. TS Nguyễn Đức Hạnh. Tác giả xin chân thành cảm ơn sâu sắc tới thầy.

Tác giả xin bày tỏ lòng biết ơn đến các thầy cô giáo khoa Ngữ văn trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên, Nhà văn Cao Duy Sơn đã tận tình giúp đỡ trong quá trình học tập và làm luận văn.

Xin cảm ơn những người thân trong gia đình, bạn bè đã động viên, giúp đỡ trong suốt quá trình hoàn thiện luận văn.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2013

Tác giả luận văn

Cao Thành Dũng

MỤC LỤC

	Trang
Trang bìa phụ	
Lời cảm ơn	i
Lời cam đoan.....	ii
Mục lục.....	iii
MỞ ĐẦU	1
Chương 1. NHỮNG VẤN ĐỀ LÝ THUYẾT VÀ VÀI NÉT VỀ NHÀ VĂN CAO DUY SƠN	8
1.1. Khái niệm văn hóa	8
1.2. Mối quan hệ giữa văn hóa và văn học	9
1.3. Các khuynh hướng nghiên cứu văn học theo hướng văn hóa.....	14
1.4. Vài nét về văn hóa Cao Bằng.....	17
1.5. Nhà văn Cao Duy Sơn và tiểu thuyết <i>Đàn trời</i>	27
1.5.1. Nhà văn Cao Duy Sơn.....	27
1.5.2. Vài nét về tác phẩm <i>Đàn trời</i>	28
Chương 2. KHÔNG GIAN VĂN HÓA TRONG TIỂU THUYẾT <i>ĐÀN TRỜI</i>	32
2.1. Không gian “Bản” trong tiểu thuyết <i>Đàn trời</i> của Cao Duy Sơn	33
2.2. Không gian phố thị trong tiểu thuyết <i>Đàn trời</i> của Cao Duy Sơn.....	39
2.3. Không gian xa lạ trong tiểu thuyết <i>Đàn trời</i> của Cao Duy Sơn	44
2.4. Không gian tâm linh trong tiểu thuyết <i>Đàn trời</i> của Cao Duy Sơn.....	49
Chương 3 MẪU NGƯỜI VĂN HÓA TRONG TIỂU THUYẾT <i>ĐÀN TRỜI</i> CỦA NHÀ VĂN CAO DUY SƠN	58
3.1. Mẫu người văn hóa miền núi truyền thống	59
3.2. Mẫu người văn hóa “rạn vỡ”	67
3.3. Mẫu người tha hóa	74
3.4. Định hình một mẫu người văn hóa của thời đại mới	81
KẾT LUẬN	85
THƯ MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO	89

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Trong những năm gần đây ở Việt Nam, nghiên cứu văn học theo hướng văn hóa đang trở thành một khuynh hướng khá sôi động. Đã có một số tác giả đi theo hướng nghiên cứu này như Trần Đình Hượu, Trần Ngọc Vương, Đỗ Lai Thúy, Trần Nho Thìn... đã đạt được những thành công nhất định.

Nguyên do của sự chuyển hướng nghiên cứu này về cơ bản là khi văn học “đóng khung” trong phạm vi thuần túy của nó, “chân trời” khám phá dần bị thu hẹp, bất lực trước sự biến đổi của văn học trong xã hội tiêu dùng. Đặc biệt là đối với văn học đương đại thì những hướng nghiên cứu truyền thống cần thiết phải thay đổi để phù hợp với thực tế văn học và cần có vận động linh hoạt theo hướng liên ngành.

1.2. Từ những năm 50, 60 của thế kỷ XX, ở phương Tây các nhà nghiên cứu đã đặt ra vấn đề văn bản mở (*liên văn bản*) - tức là đặt văn học trong mối quan hệ với các kiểu văn bản khác, trong đó có văn hóa, để nhằm mở rộng ý nghĩa, có cái nhìn đa chiều, đa dạng hơn về văn học. Lịch sử nghiên cứu văn học thế giới nói chung, Việt Nam nói riêng cho thấy đây là một hướng đi đúng đắn, khả quan, phù hợp với thời đại.

Ở Việt Nam nghiên cứu văn học theo hướng văn hóa bước đầu đạt được một số thành tựu, tuy nhiên, để trở thành một hệ thống lý thuyết đầy đủ, toàn diện, có lẽ còn cần thêm nhiều thời gian và công trình khoa học.

1.3. Cao Duy Sơn là nhà văn của mảnh đất và con người miền núi. Trong những trang viết của ông ngập tràn sắc màu văn hóa của con người Cao Bằng như ông đã từng tâm sự: “Tôi sinh ra và lớn lên ở thị trấn Cô Sầu (*huyện Trùng Khánh, Cao Bằng*). Đó là một thị trấn cổ rất nổi tiếng. Nghiệp văn chương của tôi cứ bám lấy thị trấn Cô Sầu mà khám phá, viết mãi vẫn chưa thấy đủ, chưa thấy thấu cái tầng sâu văn hóa tiềm ẩn ở vùng đất này. Tôi viết như một sự trả

nợ, trả nợ quê hương, trả nợ những người đã sinh ra mình, bè bạn, xóm giềng... Cả đời tôi sẽ vẫn là những cuộc khám phá về Cô Sầu với những con người miền núi chân chất” [12]. Có thể nói, tình yêu và bản sắc văn hóa độc đáo của mảnh đất này đã ngấm vào máu thịt của nhà văn để mỗi trang viết của ông có sự ám ảnh của thời gian, của hoài niệm, của chiều sâu văn hóa mà người đọc cần suy ngẫm.

Xuất phát từ những vấn đề lý thuyết và thực tiễn văn học hiện nay, đặc biệt là tiểu thuyết Cao Duy Sơn với những giá trị nghệ thuật đã được khẳng định, tình cảm yêu mến của bạn đọc dành cho ông, chúng tôi nhận thấy hướng nghiên cứu văn hóa về tiểu thuyết Cao Duy Sơn là một hướng đi khả quan. Triển khai đề tài *Tiểu thuyết Cao Duy Sơn từ góc nhìn văn hóa*, chúng tôi muốn đóng góp thêm một cách khám phá sáng tác của nhà văn này.

2. Lịch sử vấn đề

Đề tài miền núi là một những đề tài được nhiều nhà văn quan tâm và gặt hái nhiều thành công. Trong các nhà văn ấy, Cao Duy Sơn là nhà văn người dân tộc thiểu số gây được tiếng vang lớn và thu được sự quan tâm theo dõi của bạn đọc cũng như của các nhà nghiên cứu - phê bình văn học. Tác phẩm của Cao Duy Sơn đã được tập trung giới thiệu, phê bình nghiên cứu ở nhiều góc nhìn, nhiều cấp độ khác nhau. Theo sự tập hợp của chúng tôi, tác phẩm của Cao Duy Sơn đã được tìm hiểu, đánh giá theo một số hướng tiếp cận sau đây.

Thứ nhất: Những bài báo giới thiệu chân dung nhà văn Cao Duy Sơn, hoàn cảnh ra đời một số tác phẩm tiêu biểu, phân tích, đánh giá đặc điểm nội dung và nghệ thuật trong tác phẩm của nhà văn này.

Nhà thơ Hữu Thịnh đánh giá cao sự thành công của văn xuôi Cao Duy Sơn khi phản ánh hiện thực cuộc sống và con người miền núi: “Tác giả Cao Duy Sơn đem đến cho người đọc mảng sống đậm đặc, tươi ròn về con người miền núi, vừa cổ kính, vừa hiện đại, mộc mạc, chân chất không để đánh mất trong những hoàn cảnh éo le, đau đớn”. Tác giả Đỗ Đức lại tập trung phân tích

ngôn ngữ nghệ thuật của tập truyện *Ngôi nhà xưa bên suối*: “Tập truyện này của Cao Duy Sơn giống tổ chim gáy. Nó không cầu kỳ, thoáng đọc còn cảm thấy nó quènh quàng, vụng dại. Nhưng chuyện nào cũng có nhiều câu khiến người ta giật mình về sự sắc sảo trong quan sát cuộc sống và ngoại giao bằng chính ngôn ngữ của người vùng mình”.

Tác giả Chu Thu Hằng với bài viết: *Cả đời tôi chỉ theo đuổi đề tài về người miền núi*, trên Tạp chí Văn nghệ Quân đội lại khẳng định, qua lời tâm sự của nhà văn Cao Duy Sơn, về đề tài tâm huyết và tình yêu sâu đậm của nhà văn dành cho quê hương miền núi thân thương của mình.

Tác giả Hứa Hiếu Lễ với hai bài viết *Bông sen đang hát* và *Nhà văn người Cô Sầu* đạt giải thưởng văn chương, không chỉ giới thiệu thành tựu văn học của Cao Duy Sơn mà còn phác họa chân dung văn học của nhà văn dân tộc thiểu số này...

Đặc biệt, nhà nghiên cứu văn học Lâm Tiến đã phân tích và khẳng định cá tính sáng tạo độc đáo của nhà văn Cao Duy Sơn: “Truyện của Cao Duy Sơn còn hấp dẫn người đọc ở cách viết giàu cảm xúc, giàu hình tượng với cách cảm nhận sự vật, hiện tượng tinh tế, chính xác, sắc sảo với những tình huống gay gắt, bất ngờ.

Với cách viết đó Cao Duy Sơn đã mang lại cho văn xuôi các dân tộc thiểu số một cảm nhận mới mẻ về con người và cuộc sống của các dân tộc” [45, 151].

Thứ hai: Những công trình nghiên cứu tác phẩm của Cao Duy Sơn, hướng tiếp cận Tự sự học và Thi pháp học.

Tác giả Lý Thị Thu Phương nhận xét: “Truyện ngắn Cao Duy Sơn là tiếng nói khẳng định, ngợi ca cái đẹp trong tâm hồn, trong lối ứng xử, vẻ đẹp nhân cách của con người... cái nhìn và giọng điệu truyện ngắn Cao Duy Sơn vừa chân thành, mộc mạc, vừa ấm áp, trữ tình” [27, 101 - 102]. Tác giả đã nhận ra giọng điệu khẳng định ngợi ca qua các tập truyện của Cao Duy Sơn, các nhân vật của nhà văn thường được miêu tả sắc đẹp về tâm hồn, ứng xử, đặc biệt là vẻ đẹp nhân cách. Tuy nhiên tác giả không nghiên cứu chuyên sâu về vấn đề

giọng điệu mà chủ yếu phân tích thể giới nhân vật, không gian thời gian và ngôn ngữ nghệ thuật trong truyện ngắn Cao Duy Sơn.

Khi tìm hiểu về đặc điểm truyện ngắn Cao Duy Sơn, tác giả Đinh Thị Minh Hào có kết luận sơ lược: “Các nhân vật lý tưởng được miêu tả bằng cảm hứng ngợi ca. Cao Duy Sơn đã sử dụng hai bút pháp khác nhau nhưng đều gần gũi với bút pháp của truyện cổ dân gian Việt Nam” [10, 54]. Ở phần luận văn của mình, tác giả Đinh Thị Minh Hào chỉ ra cảm hứng ngợi ca nhân vật chính diện của Cao Duy Sơn được thể hiện qua bút pháp ước lệ, tượng trưng và bút pháp tương phản. Luận văn của tác giả tập trung nghiên cứu về cốt truyện, nghệ thuật xây dựng nhân vật và ngôn ngữ nghệ thuật. Tác giả không đào sâu tìm hiểu về vấn đề giọng điệu trần thuật mà chỉ có đôi lời nhận xét về tình cảm, thái độ của Cao Duy Sơn đối với nhân vật của mình.

Tác giả Đào Thủy Nguyên đề cập đến vấn đề giọng điệu trần thuật: “Giọng văn trần thuật của Cao Duy Sơn thực sự gieo vui khi kể về phong tục tập quán của dân tộc mình” [21, 46]. Hoặc: “Bên cạnh giọng điệu ngợi ca tự hào, giọng điệu xót xa thương cảm cũng là biểu hiện của tình yêu quê hương xứ sở. Yêu đất mẹ bao nhiêu, Cao Duy Sơn càng xót xa bấy nhiêu trước thực trạng quê hương còn nhiều điều chua xót...” [21, 49]. Như vậy là tác giả đã chỉ ra hai biểu hiện của giọng điệu trong truyện ngắn Cao Duy Sơn là giọng điệu ngợi ca tự hào và giọng điệu xót xa thương cảm.

Thứ ba: Những bài báo, công trình nghiên cứu tìm hiểu bản sắc văn hóa dân tộc trong tác phẩm của Cao Duy Sơn.

Có rất ít tác giả tìm hiểu tác phẩm của Cao Duy Sơn theo hướng tiếp cận này, dù ở phần kết các công trình nghiên cứu về Cao Duy Sơn ít hoặc nhiều có đề cập đến một cách sơ lược về vấn đề, những dấu ấn văn hóa miền núi được tái hiện trong tác phẩm của nhà văn. Theo thống kê chưa đầy đủ của chúng tôi, tập trung nghiên cứu chuyên sâu về vấn đề bản sắc văn hóa dân tộc trong sáng tác của Cao Duy Sơn mới chỉ có hai tác giả với hai bài báo: *Cội nguồn văn hóa*

dân tộc trong truyện ngắn Cao Duy Sơn của Đào Thủy Nguyên; *Cao Duy Sơn: giọng văn nhẹ nhàng mà sắc bén* của Sông La. Bài báo của Đào Thủy Nguyên đã phân tích sự kết hợp giữa các phương diện văn hóa truyền thống và hiện đại, từ đó khẳng định cội nguồn văn hóa dân tộc trong truyện ngắn Cao Duy Sơn.

Tác giả Sông La lại khẳng định Cao Duy Sơn đã “băng qua những via tầng văn hóa” của miền núi để sáng tạo và thành công. Tác giả viết: “ngòi bút của Cao Duy Sơn đã phác thảo lên những bức tranh sinh động về cuộc sống ở vùng cao miền núi phía Bắc. Ở đó có những via tầng văn hóa truyền thống dân tộc dày đặc được hun đúc qua hàng trăm thế hệ... Những phong tục tập quán của người Tày bị hiểu sai lệch làm biến dạng nét đẹp văn hóa truyền thống. Bằng bút pháp dung dị, nhẹ nhàng, thông qua đặc tả diễn biến nội tâm nhân vật trong từng cốt truyện, Cao Duy Sơn đã gửi đến độc giả một thông điệp: Mất văn hóa nghĩa là mất gốc” (*Sông La, Cao Duy Sơn - giọng văn nhẹ nhàng mà sắc bén*).

Như vậy, dù đã có khá nhiều công trình nghiên cứu, bài báo tìm hiểu về sáng tác của Cao Duy Sơn nhưng một công trình tìm hiểu chuyên sâu theo hướng tiếp cận văn hóa học vẫn chưa được thực hiện. Chính bởi vậy, chúng tôi thực hiện đề tài: *Tiểu thuyết Đàn trời của Cao Duy Sơn từ góc nhìn văn hóa*, hy vọng với hướng tiếp cận này, những giá trị đã phát lộ và còn tiềm ẩn của tác phẩm sẽ được soi sáng thêm, phát hiện thêm.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

3.1 Đối tượng nghiên cứu

Thực hiện luận văn, chúng tôi không khảo sát toàn bộ tiểu thuyết của nhà văn Cao Duy Sơn mà chủ yếu tập trung vào tác phẩm *Đàn trời*. Trong quá trình tìm hiểu, người viết cũng chỉ đi sâu vào những yếu tố văn hóa, phương diện văn hoá để làm nổi bật hướng nghiên cứu văn hóa học. Trong trường hợp cần thiết, chúng tôi sẽ so sánh với các tiểu thuyết khác của nhà văn cũng như một số tác giả khác.

3.2. Phạm vi nghiên cứu